

Ресейдегі Чехословак легиондары

Чехословацкие легионы на Руси

1914 жылы 28 шілдеде Австро-Венгрия Сербияға соғыс жариялады, және бірқатар одақтастық шарттардың арқасында қақтығыс көп ұзамай бүкіл әлемге дерлік тарады. Ресей 1914 жылы 1 тамызда соғысқа кірді. Бастапқы кезден-ақ чехословак отандастар орыс армиясы құрамында дербес ұлттық бөлімше құруға ұмтылды. Көп ұзамай ол Киевте құрылып, **Чех дружинасы** деп аталды. «Чехословак» журналы бұл туралы тұрақты түрде хабарлап тұрды, және 3 қыркүйекте оның қатарына Петербург, Мәскеу, Николаев, Одесса және Киевтен келген алғашқы 259 чехословак еріктілері қосылды.

28 июля 1914 года Австро-Венгрия объявила войну Сербии, и благодаря ряду союзных договоров конфликт вскоре распространился практически по всему миру. Россия вступила в войну 1 августа 1914 года. С самого начала чехословацкие соотечественники стремились к созданию самостоятельного национального подразделения в составе русской армии. Вскоре оно было сформировано в Киеве и получило название Чешская дружина. Журнал «Чехословак» регулярно информировал об этом, и уже 3 сентября в её ряды вступили первые 259 чехословацких добровольцев из Петербурга, Москвы, Николаева, Одессы и Киева.

Чех дружинасының құрылуы

Бұл жас жігіттер еді, көбіне «Сокол» гимнастикалық қоғамының мүшелері, соғыс басталғанға дейін-ақ Ресейге көптеп келе бастаған, білімі мен мамандығы әртүрлі адамдар. Олардың арасында 1867 жылдан бастап Ресейге қоныс аударған колонистер арасынан шыққан еріктілер де болды. Олар негізінен Волынь мен Кавказда, сондай-ақ алып империяның басқа да аймақтарында қоныстанды. Алғашқы 43 «волындық» 8 қыркүйекте дружина қатарына қабылданды, ал 6 қазанға қарай оның құрамында 12 орыс және 8 чехословак офицері, 736 чехословак еріктісі және 263 орыс солдаты болды. 1914 жылғы 11 қазанда (ескі орыс күнтізбесі бойынша — Әулие Вацлав күні, 28 қыркүйек) Киевтегі София алаңында салтанатты ант қабылдау рәсімі өтті, содан кейін бөлімше 3-армияға аттанды. Дружинниктер майданда барлаушы ретінде қолданылды. Олардың міндеті — қарсыластың санын және орналасуын анықтау, тұтқын алу, сондай-ақ Австро-Венгрия армиясында қызмет етіп жүрген славяндар арасында үгіт жүргізу еді. Көп ұзамай олардың қабілеттері штабтарда да пайдаланылды: олар тұтқындарды тергеуге қатысты, аудармашы болып жұмыс істеді (олардың көпшілігі неміс тілін меңгерген), радиотелеграфист және жүргізуші қызметін атқарды. Дружина шағын топтарға бөлініп, әртүрлі ірі орыс бөлімшелеріне бекітілді. 1914 жылғы желтоқсанда әскери тұтқындар арасынан еріктілерді қабылдауға рұқсат берілді, және 1915 жылғы 31 қаңтарда Тарнув қаласында алғашқы антты 231 бұрынғы тұтқын қабылдады. Кейін әскери тұтқындар Ресейдегі чехословак армиясын толықтырудың негізгі көзіне айналды. 1915 жылы дружинниктер Горлицадан шегінуге қатысты, ал 1916 жылдың жазында әйгілі Брусилов шабуылына қатысты. 1916 жылдың соңына қарай, қазірдің өзінде Чехословак атқыштар бригадасына айналған чехословак бөлімшелерінің құрамында 5 750 адам болды.

Киевтегі Чех дружинасының антты / Клятва Чешской дружины в Киеве

Формирование Чешской дружины

Это были молодые мужчины, часто члены гимнастического общества «Сокол», которые начали прибывать в Россию в большом количестве ещё до начала войны — люди с разным образованием и профессиями. Среди них были и добровольцы из числа колонистов, которые переселялись в Россию начиная с 1867 года. Они поселились в основном на Волыни и на Кавказе, но также и в других частях обширной империи. Первые 43 «волыняка» были зачислены в дружину 8 сентября, а к 6 октября в её составе уже числились 12 русских и 8 чехословацких офицеров, 736 чехословацких добровольцев и 263 русских солдата. 11 октября 1914 года (по старому русскому календарю — в день святого Вацлава, 28 сентября) на Софийской площади в Киеве прошла торжественная присяга, после чего подразделение отправилось к 3-й армии. Дружинники использовались на фронте как разведчики. Их задачей была разведывательная деятельность — определение численности и расположения противника, захват пленных, а также агитация среди славян, служивших в австро-венгерской армии. Вскоре их способности стали использовать и в штабах: они участвовали в допросах пленных, работали переводчиками (большинство из них владели немецким языком), радиотелеграфистами и водителями. Дружина была разделена на небольшие группы, прикреплённые к различным крупным русским частям. В декабре 1914 года было дано разрешение на набор добровольцев среди военнопленных, и 31 января 1915 года в Тарнове первую присягу приняли 231 бывший пленный. Впоследствии военнопленные стали основным источником пополнения чехословацкой армии в России. В 1915 году дружинники участвовали в отступлении от Горлицы, а летом 1916 года — в знаменитом Брусиловском наступлении. К концу 1916 года в составе чехословацких подразделений, уже преобразованных в Чехословацкую стрелковую бригаду, насчитывалось 5 750 человек.

Зборовтан большевиктермен шайқасқа дейін

1917 жылы 15 наурызда император II Николай тақтан бас тартып, билік Уақытша үкіметке өтті. Соған қарамастан, жазда Львовты басып алу мақсатын көздеген шабуыл операциясы (атақты Керенский шабуылы) жоспарланды. Чехословак бригадасы оған өз еркімен қатысуға ниет білдірді. 1917 жылы 2 шілдеде бригада ұрысқа кіріп, жаудың үш траншеялық шебін бұзып өткен жалғыз бөлім болды және нығайтылған Могила биіктігін алды. Өздерінің 173 қаза тапқан, жарақаттан 29 қайтыс болған және 32 хабар-ошарсыз кеткен сарбаздарын жоғалта отырып, бригада тұтқынға алды: «62 офицер, 3 150 солдат, 15 зеңбірек және көптеген пулемёт, олардың көпшілігі кейін қарсыласқа қарсы қолданылды». Бұл — көп ұзамай күйреген шабуылдағы жалғыз жетістік еді. Бұл немістерге 19 шілдеде қарсы шабуыл бастауға мүмкіндік берді, ол орыс армиясының қашуына, тарихта Тарнополь шегінісі деп белгілі оқиғаға алып келді. 1917 жылдың күзіне қарай Украинадағы чехословак бөлімшелері қайта ұйымдастырудан өтті. Сол уақытта әскери тұтқындарды шектеусіз қабылдауға рұқсат берілді, соның арқасында чехословак армиясының қатарына шамамен 27 000 жаңа сарбаз қосылды. Осылайша Чехословак армия корпусының қалыптасуы басталды.

От Зборова к боям с большевиками

15 марта 1917 года император Николай II отрёкся от престола, и власть перешла к Временному правительству. Несмотря на это, на лето была запланирована наступательная операция (так называемое наступление Керенского), целью которой был Львов. Чехословацкая бригада добровольно вызвалась принять в ней участие. 2 июля 1917 года она вступила в бой — единственная прорвала три линии вражеских окопов и захватила укреплённую высоту Могила. При собственных потерях 173 убитых,

29 умерших от ран и 32 пропавших без вести бригада взяла в плен: «62 офицера, 3 150 солдат, 15 орудий и множество пулемётов, большинство из которых было обращено против противника». Это был единственный успех наступления, которое вскоре рухнуло. Это дало немцам возможность начать контрнаступление 19 июля, приведшее к бегству русской армии, известному как Тарнопольский отход. Осенью 1917 года чехословацкие подразделения в Украине прошли через реорганизацию. Одновременно был разрешён неограниченный набор военнопленных, благодаря чему в чехословацкую армию вступило около 27 000 новых солдат. Так началось формирование Чехословацкого армейского корпуса.

Бейтараптықтан большевиктермен қақтығысқа дейін

Большевиктер революциясынан кейін Чехословак корпусы бейтараптық жариялады. 1917 жылғы 16 желтоқсанда ол Франция армиясының құрамына кіріп, Батыс майданына ауыстырылуы тиіс болды. Алайда 1918 жылы 3 наурызда большевиктер мен Орталық державалар арасында бітім жасалғаннан кейін Ресейдегі чехословак жауынгерлерінің жағдайы қиындай түсті. Ресейдің ішкі аймақтарына эвакуация басталып, 8–13 наурыз аралығында Бахмач станциясы маңында неміс армиясының шабуылын тоқтату үшін шайқас өтті. Осының арқасында 40 000 чехословак жауынгері шығысқа шегінуге мүмкіндік алды. Кейін большевиктермен келіссөз жүргізіліп, корпусты Владивостокқа көшіру туралы шешім қабылданды, ол жерден сарбаздар Батыс майданына жіберілуі керек еді. Алайда Брест бітімінің бір тармағы Ресей аумағындағы шетелдік қарулы бөлімшелерді қарусыздандыруды көздегендіктен, большевиктер тасымалды тоқтата бастады және қиындатты, оның ішінде қарудың басым бөлігін тапсыру талабын қойды. Бұдан бөлек, темір жол арқылы батысқа қарай босатылған неміс және австро-венгриялық әскери тұтқындар тиелген эшелондар өтіп жатты, бұл көптеген қақтығыстарға әкелді.

Ең ірісі 1918 жылғы 14 мамырда Челябинде болды және ол чехословак сарбаздарын қарусыздандыру мен интернациялауға сылтау ретінде пайдаланылды. Бұл кезде корпустың бөлімдері Пенза мен Владивосток аралығындағы бүкіл Транссібір магистралі бойына созылып жатты. Большевиктермен алғашқы қақтығыс 25 мамырда Мариановка станциясында болды, содан кейін шайқастар Иркутск, Златоуст және басқа станцияларда өрбіді. Қарулануы әлсіз болғанына қарамастан, чехословак әскерлері пойыздарға бақылауды сақтап, көп жағдайда жылдам қарсы шабуылға шыға алды. 1918 жылы 31 тамызға қарай олар бүкіл Транссібір магистралын бақылауда ұстады. Осылайша Еділ бойында жаңа антигерман майданы ашылды, өйткені ол кезде большевиктер Орталық державалардың одақтастары ретінде қабылданды.

1918 жылы 31 мамырда «Орлик» бронепойызы мен 4-ші Чехословак атқыштар полкінің еріктілері басып алған, стратегиялық тұрғыдан аса маңызды, Император II Александрдың Еділ өзеніндегі көпірі

Стратегически чрезвычайно важный мост императора Александра II через реку Волгу, захваченный бронепоездом «Орлик» и добровольцами 4-го чехословацкого стрелкового полка 31 мая 1918 года

От нейтралитета к столкновению с большевиками

После большевистской революции Чехословацкий корпус объявил нейтралитет. 16 декабря 1917 года он стал частью французской армии и должен был начать переброску на Западный фронт. Однако ситуация чехословацких солдат в России осложнилась 3 марта 1918 года после заключения мира между большевиками и Центральными державами. Началась эвакуация вглубь России, и в период с 8 по 13 марта у станции Бахмач состоялся сдерживающий бой с наступающей немецкой армией, благодаря которому 40 000 чехословацких солдат смогли отступить на восток. Впоследствии с большевиками была достигнута договорённость о передислокации корпуса во Владивосток, откуда солдаты должны были отправиться на Западный фронт. Однако одним из пунктов Брестского мира было разоружение иностранных вооружённых формирований на территории России, поэтому большевики начали задерживать и затруднять транспортировку, включая требование передать большую часть оружия. Кроме того, по железной дороге на запад возвращались эшелоны с освобождёнными немецкими и австро-венгерскими военнопленными, что приводило к многочисленным конфликтам. Самый серьёзный из них произошёл 14 мая 1918 года в Челябинске и был использован как повод для разоружения и интернирования чехословацких солдат, растянутых вдоль всей Транссибирской магистрали от Пензы до Владивостока. Первое столкновение с большевиками произошло 25 мая на станции Мариановка, затем бои разгорелись на станциях Иркутск, Златоуст и других. Несмотря на слабое вооружение, чехословацким войскам удалось удержать контроль над поездами и на большинстве участков быстро перейти в контрнаступление. К 31 августа 1918 года они контролировали всю Транссибирскую магистраль. Таким образом, на Волге открылся новый антинемецкий фронт, так как большевики в то время воспринимались как союзники Центральных держав.

Солтүстік Қазақстан аумағындағы легионерлердің қызметі

Транссібір магистралі Челябі—Омбы аралығында Солтүстік Қазақстан арқылы, дәлірек айтқанда, Петропавл қаласы арқылы өтеді. Қала 1752 жылы Есіл өзенінің бойында орыс бекінісі ретінде негізделіп, 1807 жылы қала мәртебесін алды. 1896 жылы мұнда Оңтүстік Орал теміржол желісі аясында теміржол станциясы салынды, ол кейіннен Транссібір магистралі құрамына енді. Бүгінде қала Солтүстік Қазақстан облысының әкімшілік орталығы болып табылады және Омбыдан шамамен 350 шақырым батыста орналасқан. Петропавлда ірі әскери тұтқындар лагері болды, сол жерден көптеген еріктілер легионға қосылды. Владивостокқа қарай жылжу кезінде бұл қаладан барлық чехословак бөлімдері өтті. Легионерлер мінген алғашқы пойыздар мұнда 1918 жылдың көктемінде келді, олардың арасында 6-шы чехословак атқыштар полкінің (Ганацкий) 1 және 3 батальондары да болды. 1918 жылғы сәуірде Кеңес Ресейі мен Германия арасындағы келісім нәтижесінде чехословак эшелондары неміс және австро-венгриялық әскери тұтқындарды репатриациялауды жалғастыру үшін тоқтатылды. Бұл чехословак полктерінің бөлінуіне және сарбаздардың радикалдануына әкелді. 1918 жылғы 25 мамырда легионерлер Лев Троцкийдің автономды чехословак құрамаларын қарусыздандыру және тарату туралы бұйрығын ұстап алғаннан кейін шешуші бетбұрыс болды — Транссібір магистралі бойымен чехословак пойыздарының қозғалысы дұшпандық әрекет ретінде қабылдана бастады. Сол күні Петропавлға Чехословак армия корпусының штабы мен Ресейдегі Чехословак ұлттық кеңесінің өкілдігі бар эшелондар

келді. Алайда олар көп ұзамай Челябинге жол тартты, ал қалада тек Шабуылшы батальонның 3-ротасы және 2-ші чехословак атқыштар полкінің 2 және 3 роталары ғана қалды. Жергілікті кеңестер дереу чехословактарға барлық қаруларын тапсыруды талап етті, бірақ командир капитан Милош Жак бұл талапты орындаудан бас тартты. Көпшілік Қызыл гвардия, негізінен немістер мен венгрлерден құралған, легионерлерді күшпен ұстауға дайындала бастады: олар вокзал маңындағы зауытқа бекініп, чехословак қосымша күштерінің келуіне кедергі жасау үшін теміржол рельстерін жұлып тастады.

Петропавл теміржол вокзалы
Петропавловский железнодорожный вокзал

Деятельность легионеров на территории Северного Казахстана

Транссибирская магистраль на участке Челябинск–Омск проходит через северный Казахстан, точнее — через город Петропавловск (ныне Петропавл). Город был основан в 1752 году как русская крепость на реке Ишим, а статус города получил в 1807 году. В 1896 году здесь была построена железнодорожная станция в рамках Южноуральской линии, которая впоследствии стала частью Транссибирской магистрали. Сегодня город является административным центром Северо-Казахстанской области и расположен примерно в 350 километрах к западу от Омска. В Петропавловске находился крупный лагерь для военнопленных, из которого многие добровольцы вступили в легион. Во время своего продвижения во Владивосток через город прошли все чехословацкие части. Первые поезда с легионерами прибыли сюда весной 1918 года, в том числе с 1-ми 3-м батальонами 6-го чехословацкого стрелкового полка (Ганацкого). В апреле, в результате соглашения между Советской Россией и Германией, чехословацкие транспорты были заблокированы для продолжения репатриации немецких и австро-венгерских военнопленных. Это привело к разобщению чехословацких полков и радикализации солдат. 25 мая 1918 года, после того как легионеры перехватили приказ Льва Троцкого о разоружении и ликвидации автономных чехословацких формирований, произошёл решающий поворот — перемещение чехословацких поездов по всей Транссибирской магистрали стало восприниматься как враждебное действие. В тот же день в Петропавловск прибыли эшелоны со штабом Чехословацкого армейского корпуса и представительством Чехословацкого национального совета в России. Однако они вскоре продолжили путь в Челябинск, тогда как в городе остались только 3-я рота Ударного батальона и 2-я и 3-я роты 2-го чехословацкого стрелкового полка. Местные советы немедленно потребовали от чехословаков сдать всё оружие, но командир капитан

Милош Жак отказался выполнить это требование. Многочисленная Красная гвардия, в основном состоявшая из немцев и венгров, начала подготовку к насильственному задержанию легионеров: укрепилась на заводе у вокзала и вырвала рельсы, чтобы воспрепятствовать прибытию чехословацких подкреплений.

Петропавл үшін шайқас

Қарсы шабуыл жоспарын подпоручик Жак әзірледі. Шабуылшы батальонның 3-ротасы большевиктер штабы орналасқан ет консерві зауытын алуы керек еді, ал 3-полктің 2-ротасы – вокзалды басып алуы тиіс болды. Қаланың қарама-қарсы жағынан одақтас казактар шабуыл жасады. Шабуыл 1918 жылғы 31 мамыр түні басталды, бірақ белгі – граната жарылысы – мерзімінен бұрын берілді. Чехословак сарбаздары күтпеді: басқа жерлерде большевиктермен шайқастардың сәтті өткені туралы хабар алып, олар күтпеген жерден шабуылға шығып, зауытты, вокзалды және бүкіл қаланы жергілікті теміржолшылар мен казактардың қолдауымен басып алды. Үш адам қаза тауып (Рудольф Яролим, Клемент Товарек және Йозеф Вавжик) және 11 адам жарақат алғанына қарамастан, олар шамамен 300 қызыл гвардияшыны тұтқындап, көп мөлшерде қару-жарақ қолға түсірді. Бұл олжалар кейін Омбы мен Челябині түбіндегі шайқастарда маңызды рөл атқарды. Бірнеше күн ішінде осы қалалар арасындағы теміржол қатынасы қалпына келтірілді. Легионерлерді азат етушілер ретінде қарсы алған қала ұзақ уақыт бойы қауіпсіз жерге айналды — мұнда, мысалы, венерологиялық аурулар жөніндегі чехословак госпиталі орналастырылды. 1918 жылғы қазаннан бастап Петропавлда кейінірек большевиктерге қарсы күрес үшін өз бөлімшелерін құрған румын ұлтының тұтқындарын шоғырландыра бастады. Екінші рет чехословак гарнизоны Петропавлға 1918 жылғы желтоқсанда кірді. 7–17 желтоқсан аралығында мұнда Челябинден Ян Гус атындағы 1-атқыштар полкі келіп, гарнизондық қызмет атқарды, түрме мен әскери тұтқындар лагерін күзетті, сондай-ақ Омбы бағытына қарай теміржолды қорғады. Санитарлық жағдайдың нашарлығынан бірнеше сарбаз індет ауруларынан қайтыс болды. 1919 жылғы ақпанда бөлімдер Иркутскіге ауыстырылды. Сол уақытта чехословак бөлімшелері майданнан демалысқа шығарылып, Транссібір магистралін қызыл партизандар мен бандылардың шабуылдарынан қорғау міндетін алды. Петропавл сонымен қатар орыс антибольшевиктік күштері үшін тірек базалардың бірі ретінде пайдаланылды. Алайда бөлшектену мен командование ішіндегі тұрақты қақтығыстар салдарынан ақгвардияшылар жеңіліске ұшырап, шегінуге мәжбүр болды. Петропавлды Қызыл армия 1919 жылғы 29 қазанда алды. Ол кезде чехословак сарбаздары қазірдің өзінде Владивостокқа — және, ақыры, үйге — жолға шыққан еді.

Петропавлда қаза тапқан легионерлердің жерлеу шеруі
Похоронная процессия павших легионеров в Петропавловске

Битва за Петропавловск

План контратаки был разработан подпоручиком Жаком. 3-я рота ударного батальона должна была захватить мясоконсервный завод, где располагался штаб большевиков, а 2-я рота 3-го полка — занять вокзал. С противоположной стороны города наступали союзные казаки. Атака началась в ночь на 31 мая 1918 года, хотя сигнал — взрыв гранаты — прозвучал преждевременно. Чехословацкие солдаты больше не стали ждать: получив известия об успешных боях с большевиками в других местах, они неожиданно пошли в наступление, заняли завод, вокзал и весь город, при поддержке местных железнодорожников и казаков. Потеряв трёх убитых (Рудольф Яролим, Клемент Товарек и Йозеф Вавжик) и 11 раненых, они взяли в плен около 300 красногвардейцев и захватили большое количество оружия. Эти трофеи впоследствии сыграли важную роль в боях под Омском и Челябинском. В течение нескольких дней было восстановлено железнодорожное сообщение между этими городами. Город, встретивший легионеров как освободителей, на долгое время стал безопасным местом — здесь, например, была размещена чехословацкая больница для венерических заболеваний. С октября 1918 года в Петропавловске начали сосредотачивать пленных румынской национальности, которые позднее сформировали собственные подразделения для борьбы с большевиками. Во второй раз чехословацкий гарнизон вошёл в Петропавловск в декабре 1918 года. С 7 по 17 декабря из Челябинска сюда прибыл 1-й стрелковый полк имени Яна Гуса, который нёс гарнизонную службу, охранял тюрьму и лагерь для военнопленных, а также защищал железную дорогу в направлении Омска. Из-за плохих санитарных условий несколько солдат скончались от эпидемических заболеваний. В феврале 1919 года подразделения были переброшены в Иркутск. В то же время чехословацкие части были отведены с фронта на отдых и получили задачу охранять Транссиб от нападений красных партизан и банд. Петропавловск также использовался русскими антибольшевистскими силами как одна из опорных баз. Однако из-за раздробленности и постоянных конфликтов в командовании белогвардейцы начали терпеть поражения и были вынуждены отступать. Петропавловск был взят Красной армией 29 октября 1919 года. К тому времени чехословацкие солдаты уже находились в пути во Владивосток — и, наконец, домой.

Чехословак легионерлер қауымдастығының тізімдерінде қазіргі Қазақстан аумағындағы чех қоныстарынан шыққан екі легионердің жеке карталары ғана табылды. Сөз Ақмола уезіндегі Борятин ауылынан шыққан шаруалар Йозеф Леденчук (1892 жылғы 27 қазанда туған) пен Павел Свобода (1891 жылы туған) туралы болып отыр. Екеуі де Ресейдегі Чехословак легионының 2-ші атқыштар полкінде қатардағы жауынгер шенінде қызмет еткен.

В списках Чехословацкого легионерского сообщества пока удалось найти личные карточки двух легионеров, происходивших из чешских поселений на территории современного Казахстана. Речь идёт о крестьянах Йозефе Леденчуке (род. 27 октября 1892 года) и Павле Свободе (род. 1891 года) из села Борятин в Асмолинском уезде. Оба служили в звании рядового во 2-м стрелковом полку Чехословацкого легиона в России.

Үйге қайтар жол

1918 жылдың күзінде чехословак бөлімдері майданды орыс әскерлеріне тапсырып, тылға демалысқа шегінді. 1919 жылы 1 ақпанға қарай олар Ресейдегі Чехословак армиясына айналдырылды, ол шамамен 57 000 адамнан тұратын үш дивизиядан құралды. Оларға Иркутск пен Новониколаевск (қазіргі Новосібір) аралығындағы Транссибір магистралін

қорғау тапсырылды, бұл жерде Қызыл армияның партизандық жасақтарымен қатар ірі қарақшы бандалар да әрекет етті. Ең ірі операциялар мамыр және маусым айларында Мана өзені мен Тайшет маңында өтті. Алайда Ресейдегі жағдай нашарлай берді. Антибольшевиктік күштер біріге алмады. Сібірде Колчак адмиралы билік жүргізіп, большевиктердей қатыгез әрі чехословак сарбаздары арасында беделсіз болды. Моральдық рух қайта төмендеді. Сол себепті легионерлерді отанына эвакуациялау жөнінде келіссөздер басталды. 1919 жылы қаңтардың өзінде-ақ Владивостоктан алғашқы мүгедектер эшелоны жолға шығып, қараша айына дейін одан кейін тағы 12 транспорт жөнелтілді.

Жалпы алғанда 42 теңіз транспортымен (олардың кейбірі бірнеше кемеден тұрған) Чехословакия Республикасына 67 730 сарбаз және 11 271 отандас, әскери тұтқын, қоныстанушы, сондай-ақ легионерлердің әйелдері мен балалары жеткізілді. Алайда Владивостокта чехословак істерін жоюмен және жекелеген адамдарды эвакуациялаумен бірнеше жыл бойы айналысқан кейбір мекемелер қалды.

В общей сложности 42 морскими транспортами (некоторые из них включали несколько судов) в Чехословацкую республику было перевезено 67 730 солдат и 11 271 соотечественников, военнопленных, колонистов, а также женщин и детей легионеров. Однако во Владивостоке остались некоторые учреждения, которые продолжали заниматься ликвидацией чехословацких дел и эвакуацией отдельных лиц ещё в течение нескольких последующих лет.

Дорога домой

Осенью 1918 года чехословацкие части начали передавать фронт российским войскам и отступили в тыл на отдых. К 1 февраля 1919 года они были преобразованы в Чехословацкую армию в России, состоявшую из трёх дивизий численностью около 57 000 человек. Им было поручено охранять Транссибирскую магистраль на участке между Иркутском и Новониколаевском (ныне Новосибирск), где действовали не только партизанские отряды Красной армии, но и крупные разбойничьи банды. Крупнейшие операции проходили в мае и июне на реке Мана и у Тайшета. Однако обстановка в России продолжала ухудшаться. Антибольшевистские силы не смогли объединиться. На Сибири правил адмирал Колчак, столь же жестокий, как и большевики, и непопулярный среди чехословацких солдат. Моральный дух вновь снижался. Поэтому начались переговоры об эвакуации легионеров на родину. Уже в январе 1919 года из Владивостока отправился первый эшелон с инвалидами, а до ноября за ним последовали ещё 12 транспортов.

Келіссөздер және соңғы қақтығыстар

Бұл уақытта майдандағы жағдай күрт өзгере бастады — Қызыл армия жеңістерге жете бастады. 1920 жылы 4 қаңтарда адмирал Колчак отставкаға кетіп, кейін тұтқындалып, атылды. Чехословакияның соғыс қимылдарын жалғастыруға мүддесі қалмағандықтан, 11 қаңтарда большевиктермен келіссөздер жүргізу үшін парламентерлер жіберілді. Алайда большевиктер бүкіл чехословак армиясының дереу тізе бүгуін талап етті, бұл талап қатаң түрде қабылданбады. 3-ші чехословак атқыштар дивизиясының бөлімдері жауынгерлік дайындыққа келтірілді, ал шегініп бара жатқан эшелондардың артындағы теміржол төсемдері жарылды. Соңғы қарулы қақтығыс 29 қаңтарда Нижнеудинск қаласында болды. Чехословак жасақтарының қатты қарсылығы және «ақтардың» күтпеген табыстары большевиктерді келіссөздерге қайта оралуға мәжбүр етті, нәтижесінде 7 ақпанда бітім жасалды. Осы уақытта отанға эвакуация жалғасты. 1919 жылы желтоқсанда Ресейден алғашқы болып 13-эшелон құрамындағы 1-ші чехословак атқыштар полкі шықты, ал 1920 жылғы қыркүйекте соңғы, 36-эшелон аттанды. Осылайша Ресейдегі Азамат соғысына чехословак әскерлерінің қатысуы аяқталды. Жалпы Ресейдегі чехословак легионы құрамында шамамен 70 000 сарбаз қызмет етіп, олардың 3 979-ы қаза тапты. Чехословак легиондары Франция мен Италияда да құрылып, майдандағы соғыс қимылдарына сәтті қатысты. Чехословак сарбаздарының бұл қатысуы Антанта державаларын чехтар мен словактардың өз тәуелсіз мемлекеттерін құру құқығын мойындауға итермеледі, ол 1918 жылғы 28 қазанда Прагада жарияланды. 1919 жылғы қаңтардан бастап Италия мен Франциядан легионерлер отанына орала бастады. Кейін олар жаңа мемлекеттің шекарасын қорғау шайқастарына, әсіресе 1919 жылы сол кездегі большевиктік Венгрияға қарсы соғысқа қатысты.

Переговоры и последние столкновения

Тем временем обстановка на фронте начала резко меняться — Красная армия начала одерживать победы. 4 января 1920 года адмирал Колчак подал в отставку, позже он был арестован и казнён. Так как у Чехословакии больше не было интереса продолжать боевые действия, 11 января к большевикам были направлены парламентёры для переговоров. Однако большевики потребовали немедленной капитуляции всей чехословацкой армии, что было решительно отклонено. Подразделения 3-й чехословацкой стрелковой дивизии были приведены в боевую готовность, а железнодорожное полотно за отступающими эшелонами подрывалось. Последнее вооружённое столкновение произошло 29 января в Нижнеудинске. Сильное сопротивление чехословацких отрядов и неожиданные успехи «белых» заставили большевиков вернуться к переговорам, которые завершились подписанием перемирия 7 февраля. Тем временем продолжалась эвакуация на родину. В декабре 1919 года Россию первым покинул 1-й чехословацкий стрелковый полк в составе 13-го эшелона, а в сентябре 1920 года отправился последний, 36-й эшелон. На этом участие чехословацких войск в Гражданской войне в России завершилось. Всего в составе чехословацкого легиона в России служили около 70 000 солдат, из которых 3 979 погибли. Чехословацкие легионы также были сформированы во Франции и Италии, где успешно участвовали в боевых действиях на фронте. Это участие чехословацких солдат убедило державы Антанты признать право чехов и словаков на создание собственного независимого государства, которое было провозглашено в Праге 28 октября 1918 года. Уже с января 1919 года начали возвращаться на родину легионеры из Италии и Франции. Позже они участвовали в боях за защиту границ нового государства, особенно в 1919 году против тогдашней большевистской Венгрии.